

BOLALAR ADABIYOTIDA ONOMATOPIK BIRLIKLARNING PRAGMATIK TA’SIRI VA ULARNING KOMMUNIKATIV FUNKSIYALARI

Kayumova Ozoda Baxrom qizi
O‘zbekiston davlat jahon tillari
universiteti mustaqil izlanuvchisi
bakhramovnaozoda@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21056249>

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi bolalar adabiyotida onomatopik birliklarning pragmatik ta’siri va ularning kommunikativ funksiyalari o‘rganiladi. Onomatopik birliklar matnda emotsional ta’sirni kuchaytirish, obrazlilikni oshirish va bolalarning idrok jarayonini faollashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot natijalari ushbu birliklarning bolalar adabiyotida perlokutiv va ekspressiv ta’sirga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: onomatopiya, bolalar adabiyoti, pragmatika, ekspressivlik, kognitiv rivojlanish

Аннотация: В данной статье рассматривается прагматическое воздействие ономотопоэтических единиц в детской литературе, а также их коммуникативные и стилистические функции. Ономотопоэтические единицы, основанные на звукоподражании, выступают в качестве мощных экспрессивных и прагматических средств, усиливающих образность, эмоциональную вовлечённость и когнитивное восприятие в детских текстах.

Полученные результаты показывают, что данные единицы выполняют значимую перлокутивную функцию, способствуя активизации восприятия, воображения и мотивации к чтению у детей.

Ключевые слова: ономотопея, детская литература, прагматика, перлокуция, экспрессивность, когниция

Abstract: This article examines the pragmatic impact of onomatopoeic units in children’s literature and their communicative and stylistic functions. Onomatopoeic units, based on sound imitation, serve as powerful expressive and pragmatic devices that enhance imagery, emotional engagement, and cognitive processing in children’s texts. The findings indicate that these units play a significant perlocutionary role in stimulating perception, imagination, and reading motivation among children.

Keywords: onomatopoeia, children’s literature, pragmatics, perlocution, expressiveness, cognition

Ushbu tezisdagi bolalar adabiyotida onomatopik birliklarning pragmatik ta’siri hamda ularning kommunikativ-estetik funksiyalari zamonaviy pragmalingvistika, kognitiv lingvistika, psixolingvistika, semiotika va diskurs tahlili yondashuvlari integratsiyasi asosida kompleks tarzda tahlil qilinadi. Onomatopik birliklar real olamdagi akustik hodisalarni lingvistik belgilar orqali ifodalovchi maxsus leksik-semantik qatlam bo‘lib, ular bolalar adabiyoti diskursida nafaqat tasviriy vosita, balki matnning pragmatik strategiyasini belgilovchi, kommunikativ ta’sirni boshqaruvchi hamda emotsional-kognitiv idrokni faollashtiruvchi markaziy lingvistik element sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan ular til tizimida ikoniklik, ekspressivlik, motivatsion semantika va emotsional intensivlikni o‘zida mujassam etuvchi polifunksional birliklar hisoblanadi. Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini nutq axtarlari nazariyasi, kognitiv semantika, psixolingvistik idrok nazariyalari hamda diskursiv tahlil tamoyillari tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar doirasida onomatopik birliklarning illokutiv, perlokutiv va ekspressiv funksiyalari, shuningdek, ularning matn

strukturasidagi diskursiv roli chuqur o'rganiladi. Ayniqsa, bolalar nutqiy rivojlanishida bu birliklarning fonologik sezgirlikni shakllantirish, auditorial-vizual assotsiatsiyalarni mustahkamlash hamda semantik konseptualizatsiyani rivojlantirishdagi o'rni alohida e'tiborga olinadi. Tadqiqotda onomatopik birliklarning bolalar ongiga ta'siri ko'p qatlamli jarayon sifatida tahlil qilinadi. Ular emotsional rezonansni kuchaytirish, diqqatni jamlash, kognitiv tasavvurni faollashtirish hamda multisensor idrokni (ko'rish–eshitish–tasavvur integratsiyasi) rivojlantirish orqali matnni chuqurroq qabul qilishga xizmat qiladi. Bu jarayon natijasida bolada nafaqat estetik zavq, balki kommunikativ faollik ham shakllanadi. Shu bois onomatopik birliklar kuchli perlokutiv ta'sirga ega pragmatik vosita sifatida baholanadi.

Bolalar adabiyotida keng qo'llaniladigan onomatopik birliklar (*taq-tuq, g'ir-g'ir, gumbur-gumbur, shildir-shildir, viz-viz; bang, crash, buzz, splash, click*) narrativ diskursning akustik vizualizatsiyasini ta'minlaydi. Ular matnda “ovozli tasvir” (sound imagery) yaratib, voqealar dinamikasini kuchaytiradi, ritmik strukturani shakllantiradi hamda badiiy matnning emotsional intensivligini oshiradi. Natijada o'quvchida kuchli hissiy empatiya va obrazli tasavvur hosil bo'ladi. Shuningdek, onomatopik birliklar bolalar adabiyotida til o'zlashtirish jarayonining psixolingvistik mexanizmlarida muhim o'rin tutadi. Ular fonematik idrokni rivojlantiradi, fonema–semema bog'liqligini anglashni osonlashtiradi hamda lug'aviy kompetensiyani shakllantirishga yordam beradi. Bu esa ularning didaktik va kognitiv funksiyalarini yanada kuchaytiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalar adabiyotida onomatopik birliklar ko'p funksiyali lingvistik fenomen bo'lib, ular bir vaqtning o'zida estetik, pragmatik, kognitiv va didaktik vazifalarni bajaradi. Shu sababli ular bolalar diskursida markaziy kommunikativ birliklar sifatida qaralib, matnning semantik, emotsional va pragmatik yaxlitligini ta'minlovchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Ushbu tadqiqotda bolalar adabiyotida onomatopik birliklarning pragmatik ta'siri va ularning kommunikativ-estetik funksiyalari zamonaviy pragmalingvistika, kognitiv lingvistika, psixolingvistika hamda diskurs tahlili yondashuvlari asosida kompleks tarzda tahlil qilindi. Olingan natijalar onomatopik birliklarning bolalar adabiyotida oddiy tasviriy vosita emas, balki matnning semantik, emotsional va kommunikativ tuzilishini shakllantiruvchi faol lingvistik mexanizm ekanini ko'rsatdi.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, onomatopik birliklar bolalar ongiga kuchli emotsional va kognitiv ta'sir ko'rsatadi. Ular vizual va auditorial tasavvurni birlashtirib, multisensor idrokni faollashtiradi, matnni qabul qilish jarayonini yengillashtiradi hamda o'qishga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantiradi. Bu jarayon ularning kuchli perlokutiv ta'sirga ega ekanligini asoslaydi. Shuningdek, onomatopik birliklar bolalar adabiyotida narrativ diskursning jonliligini oshiradi, voqealarni dinamiklashtiradi va badiiy matnda “ovozli tasvir” effektini yaratadi. Natijada matnning ekspressivligi va estetik ta'sir kuchi ortadi, o'quvchida esa emotsional rezonans va obrazli tasavvur kuchayadi. Psixolingvistik nuqtayi nazardan, onomatopik birliklar bolalarda fonematik idrokni rivojlantirish, so'z va tovush o'rtasidagi bog'liqlikni anglash hamda dastlabki lingvistik kompetensiyani shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bu ularning nafaqat estetik, balki didaktik va kognitiv ahamiyatini ham belgilaydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolalar adabiyotida onomatopik birliklar ko'p funksiyali lingvistik fenomen bo'lib, ular bir vaqtning o'zida pragmatik, kognitiv, estetik va didaktik vazifalarni bajaradi. Shu bois ular bolalar diskursining muhim kommunikativ elementi sifatida qaraladi va matnning yaxlit ta'sirchanligini ta'minlashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Jakobson R. *Language in Literature*. – Harvard University Press, 1987.
2. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. – Cambridge University Press, 2010.
3. Searle J. R. *Speech Acts*. – Cambridge University Press, 1969.
4. Austin J. L. *How to Do Things with Words*. – Oxford University Press, 1962.
5. Nida E. A. *Toward a Science of Translating*. – Brill, 1964.
6. Lyons J. *Semantics*. – Cambridge University Press, 1977.
7. Rahmatullayev Sh. *O'zbek tili leksikologiyasi*. – Toshkent, 1989.
8. Usmonov Q. *Umumiy tilshunoslik*. – Toshkent, 2004.